

ВЪПРОСИ НА ТЕРИТОРИАЛНАТА ПРИЛОЖИМОСТ
НА БЪЛГАРСКИЯ НАКАЗАТЕЛЕН КОДЕКС*Антон Гиргинов*INTRODUCE ON THE TERRITORY OF THE ANNEXE TO
THE BULGARIAN PENAL CODE*Anton Girginov*

Abstract: *This paper mainly addresses the problem of the application of the Penal Code to crimes committed aboard Bulgarian airplanes in foreign airspace and ships in foreign waters. It is argued that the applicability of the Bulgarian Penal Code to such crimes should be limited solely in accordance with international conventions and other international agreements. The legislative implementation of Article 105 of the UN Convention on the Law of the Sea and the necessary expansion of the applicability of the PC to crimes constituting piracy are also analyzed in the paper.*

Key words: *Penal Code, applicability, territoriality principle, airplanes, ships.*

1. Чл. 3, ал. 1 от Наказателния кодекс (НК) предвижда, че кодексът се прилага за всички престъпления, извършени на територията на Р. България. За българска територия по смисъла на чл. 3, ал. 1 НК се смята бордът на въздухоплавателните средства (по-нататък – самолети) и корабите под български флаг. В правната литература бордът им се определя и като „фиктивна“ или още „условна“ територия на Р. България¹. С оглед на това приложимостта на НК за престъпленията, извършени на борда на българските самолети и кораби, също се основава най-вече на чл. 3, ал. 1 НК.

За разлика обаче от наказателните законодателства на много други държави (напр. Германия², Р. Македония³, Румъния⁴, Унгария⁵ и Чехия⁶), българският НК не сочи никъде – в чл. 3 или в друга своя разпоредба, че самолетите и корабите под български флаг също попадат в обхвата на неговото действие по място. Той още по-малко съдържа каквито и да е указания относно условията или евентуалните пречки за

своята приложимост за престъпленията, извършени на борда на българските самолети и кораби. Тези престъпления са споменати само в член 37, ал. 2 от Наказателно-процесуалния кодекс (НПК), която определя местна подсъдност на делата за тях у нас.

2. Условията за приложимост на НК по отношение на самолетите и корабите като два вида фиктивна територия са различни. Условията са по-строги и по-трудно изпълними, когато става дума за самолети. Известно е, че НК на Р. България се прилага въз основа на териториалния принцип по чл. 3, ал. 1 НК само към престъпленията, извършени в гражданските самолети под български флаг, които летят над открито море или над неутрална територия (земя), която не е под юрисдикцията на никоя държава, напр. Антарктида.

Възможно е обаче българският самолет да лети във въздушното пространство на друга държава. В такъв случай въпросът за приложимия НК е по-трудно разрешим. За неговото решение може да се ползва чл. 1 [Суверенитет] от чикаг-

¹ Долапчиев, Н. Наказателно право. Т. I. Обща част, С., 1936, с. 83, и Гиргинов, А. Коментар на Наказателния кодекс. Обща част, том 1, С., 1999, с. 59.

² § 4 от германския Наказателен кодекс.

³ Чл. 116, ал. 2 и 3 от македонския Наказателен кодекс.

⁴ Чл. 8, ал. 2 и 3 от румънския Наказателен кодекс.

⁵ § 3, ал. 1, б. „Б“ от унгарския Наказателен кодекс.

⁶ § 5 от чешкия Наказателен кодекс.

ската Конвенция за международното гражданско въздухоплаване (ДВ, бр. 55 от 1994 г. и бр. 104 от 2003 г.), страни по която са почти всички държави. Според този неин член „всяка държава има пълен и изключителен суверенитет над въздушното пространство над своята територия“⁷. Залегналата в текста изключителност аргументира разбирането, че НК на държавата, под чийто флаг самолетът лети, не се прилага съобразно териториалния принцип. Прилага се само НК на държавата, в чието въздушно пространство този самолет се намира, и то – пак съобразно същия принцип.

Българските власти вече имаха случай да се придържат към това разбиране, като не приложиха нашия НК по отношение на свой самолет, летял над чужда държава. Позовавайки се на чл. 1 от посочената конвенция, те намериха за приложим единствено НК на държавата, в чието въздушно пространство българският самолет се оказва по време на извършване на престъплението. С оглед на това нашите съдебни власти не образуваша наказателно производство по преписката срещу австрийски полицаи за причиняване смъртта на Маркърс Омофума – експулсиран от Австрия нигерийски гражданин. Смъртта му настъпи на 1 май 1999 г. над Румъния на български граждански самолет⁸.

Нашият НК не можеше да бъде приложен не само съобразно териториалния принцип по чл. 3 (1). НК не намираще приложение и съобразно който и да е друг от принципите за неговото териториално действие. Понеже нито субектите на престъплението, нито пострадалият бяха български граждани, а самото деяние не съставляваше престъпление против мира и човечеството, нямаше основания за конкурентно прилагане на българския НК дори съгласно някой от неговите чл.чл. 4–6.

Следователно прие се, че щом български самолет лети във въздушното пространство на

друга държава, приложим по териториалния принцип е само нейният, но не и българският наказателен закон. НК на Р. България може да намери приложение само въз основа на някакъв друг принцип – личния, реалния или универсалния (чл. 3–6 НК). В този смисъл териториалният принцип на чуждата държава блокира българския. Така, за разликата от случаите, когато част от престъплението се извършва на територията на чужда държава, а друга част – на българска, заради което са приложими НК и на двете държави⁹, престъплението е извършено изцяло в чуждо въздушно пространство, заради което се прилага само чуждият НК.

3. Възможно е обаче и друго разрешение, а именно – приложимостта на НК на Р. България по отношение на българските самолети да се запазва и тогава, когато те летят в чуждо въздушно пространство. Това разрешение се подсказва от Конвенцията относно правонарушенията и някои други актове, извършвани на борда на въздухоплавателните средства, подписана в Токио на 14 септември 1963 г.¹⁰. Тя е била ратифицирана от България на 27.12.1989 г.¹¹, но още не е обнародвана в Държавен вестник, за да стане приложимо право у нас съгласно чл. 5, ал. 4 от Конституцията.

Все пак страни по тази конвенция са повечето държави и за целите на необходимото законодателно сближаване и сътрудничество с всички тях тя следва да бъде взета предвид и до нейното обнародване. С оглед това заслужава да се отбележи най-напред, че според нейния чл. 3, ал. 1 държавата, регистрирала въздухоплавателното средство, има юрисдикция над престъпленията, извършени на борда му. Това не изключва възможността да се приложи едновременно и НК на държавата, в чието въздушно пространство въздухоплавателното средство (по-нататък – са-

⁷ Също чл. 2, ал. 1 от Закона за гражданското въздухоплаване. Вж и **Ненов, И.** Наказателно право на НР България. Обща част, II изд, С., 1972, с. 129. За отношенията между държавите от Европейския съюз чл. 1 от чикагската конвенция се потвърждава от чл. 1.2 и чл. 4 от Регламент (ЕО) № 549/2004 на Европейския парламент и Съвета от 10.03.2004 г. за определяне на рамка за създаване на Единно европейско небе.

Различен обаче е режимът на действие на националните наказателни закони в космическото пространство. То е след въздушното пространство и се намира съгласно международната практика над 100–110 км от земната повърхност. В него всяка държава запазва изцяло юрисдикцията си над своите космически обекти, в т.ч. над намиращите се на небесни тела – чл. 11 от Договора за принципите на дейността на държавите по изследване и използване на космическото пространство... (27.01.1967 г).

⁸ По-подробно в https://de.wikipedia.org/wiki/Marcus_Omofuma.

⁹ Защото, за да може една държава да приложи своя НК съобразно териториалния принцип, достатъчно е само някаква част от престъплението да е било осъществено на нейна територия; напр. чл. 6 (2) от НК на Италия, чл. 3 (2) от НК на Словакия, чл. 8 (1)(ii) от НК на Турция, чл. 113-2 (2) от НК на Франция др.

¹⁰ Вж **Велчев, Б.** Международно наказателно право, С., 2015, с. 195.

¹¹ https://www.icao.int/secretariat/legal/List%20of%20Parties/Tokyo_EN.pdf.

молетът) лети. Напротив, чл. 4 от конвенцията предвижда случаи, когато престъпления, извършени във въздушното пространство на другата държава, попадат в нейната наказателна юрисдикция¹². Това са случаите, когато субект или пострадад от престъплението е гражданин на тази друга държава, или когато престъплението ѝ причини вредни последици – те настъпят на нейната реална територия¹³.

Наред с това чл. 4 от токийската конвенция предвижда юрисдикция в полза на другата държава и тогава, когато извършването на престъплението е свързано с нарушаване на правила за въздушната безопасност, или когато намесата на страната се налага, за да изпълни свои международни задължения. Очевидно е, че поне тези случаи не спадат по безспорен начин към никой от съществуващите принципи, които обосновават приложимост на НК.

Така или иначе в изброените случаи наказателните юрисдикции на двете държави се застъпват. Застъпването им обаче невинаги е оправдано: особено тогава, когато другата държава, в чието въздушно пространство самолетът лети, прилага своя НК съобразно териториалния принцип – като засегната от вредните последици на престъплението. Ако пък настъпилите последици са такива, че заради техния обем и съдържание повечето следи от престъплението се намират на територията на тази друга държава, би било разумно държавата, чийто е самолетът, да не прилага своя НК. Това ще позволи, от една страна, да се прилага само НК на засегнатата от последиците друга държава. Тя ще е държавата, която, имайки достъп до повечето следи от престъплението, би могла да събере повече доказателства за него и да е по-успешна в наказателното преследване и съденето на неговия субект. От друга страна, с неприлагането на НК на държавата, чийто е самолетът, каквато може да се окаже и България, отпада една формална пречка за съ-

действие на другата държава, която може да бъде по-успешна във водене на делото за извършеното престъпление. Напр. приложимостта на българския НК препятства съгласно чл. 8, т. 1 от Закона за екстрадицията и европейската заповед за арест (ДВ, бр. 46 от 2005 г) екстрадирането на дееца в другата държава. Ако обаче нашият НК не се прилага, това препятствие отпада.

Законодателният отказ от прилагане на собствения НК за определен кръг престъпления може да стане напълно обоснован, когато алтернативните действия в полза на другата държава, неизключващи приложимостта на НК, биха дали по-лош резултат. Такива алтернативи са прехвърлянето на свои дела за отделни престъпления на другата държава по чл. 479 НПК или въздържането от (отстъпването на) дела за отделни престъпления в полза на другата държава съгласно чл. 480 НПК. Резултатът при тях може да се окаже по-лош заради запазването на приложимостта на собствения НК, тъй като тя понякога пречи да се съдейства на другата държава, напр. чрез екстрадиция.

Всичко това налага да се определи, дали и кога нашият НК да не се прилага по отношение на български самолет, летящ в чуждо въздушно пространство, и кога да остане приложим. И обратно, дали и кога НК да не се прилага на свой ред по отношение на чуждите самолети, летящи в българското въздушно пространство, и кога той да бъде приложим дори извън него. Ако е необходимо, би могло да се стигне до разумно разширяване на съществуващите принципи за приложимост на българския НК. Най-сигурно е тези въпроси да се решат по законодателен път – в духа на токийската Конвенция. Тя следва да бъде предпочетена пред чикагската Конвенция заради по-голямата си близост до наказателноправната проблематика.

4. Когато става дума за кораби под български флаг, приложимостта на НК съобразно терито-

¹² Нужно е да се има предвид, че наказателната юрисдикция на една държава над дадено престъпление се предопределя от приложимостта на наказателния ѝ закон за него. Приложимостта на нейния наказателен закон обаче не значи, че тя неминуемо има и наказателна юрисдикция. Съществуват и изключения. Така наказателната юрисдикция на държавата ще бъде изключена въпреки приложимостта на наказателния ѝ закон при наличие на имунитет у дееца, напр. за призования от чужбина свидетел – чл. 12, ал. 1 от Европейската конвенция за взаимопомощ по наказателноправни въпроси (ДВ, бр. 94 от 2004 г.). Вж https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=090000168050ba00.

¹³ В допълнение чл. 5, ал. 1, предл. I от монреалската Конвенция за преследване на незаконните актове, насочени против безопасността на гражданската авиация (ДВ, бр. 45 от 1974 г), се включва и съответстващия на реалния принцип случай, „когато престъплението е извършено срещу ... борда на въздухоплавателно средство“. Вж още Михайлов, Д. Престъпления против сигурността на международната гражданска авиация, С., 1977, с. 138–139.

риалния принцип по отношение на тях не буди съмнения. Дори кораб под български флаг да се намира в териториалните води на друга държава, тя поначало не упражнява своя юрисдикция: нейният наказателен закон не се прилага и не може да изключи приложимостта на българския НК. Съгласно общото правило по член 27 [Наказателна юрисдикция на борда на чуждестранен кораб], ал. 1 от Конвенцията на ООН по морско право (ДВ, бр. 74 от 1996 год.) „на борда на чуждестранен кораб, преминаващ през териториалното море, крайбрежната държава не упражнява своята наказателна юрисдикция, за да задържи лице и да извърши разследване във връзка с престъпление, извършено на борда на кораба по време на преминаването“. Следователно българският НК е приложим, при това съобразно териториалния принцип по чл. 3, ал. 1, и това, когато корабът под български флаг се намира в териториалните води на друга държава.

Все пак има случаи, когато се прилага също и наказателният закон на другата държава. Те са предвидени в ал. 2 на чл. 27 от Конвенцията на ООН по морско право. Това са „следните случаи: (а) ако последиците на престъплението се разпростират върху крайбрежната държава¹⁴; (б) ако престъплението е от такъв характер, че нарушава спокойствието в страната или добрия ред в териториалното море; (с) ако съдействието на местните власти е било поискано от капитана на кораба или от дипломатически агент или консулско длъжностно лице на държавата на знамето; или (д) ако такива мерки са необходими за пресичане на незаконното пренасяне на наркотични средства или психотропни вещества“¹⁵.

Като се изключи хипотезата по буква „а“, и тук случите не спадат по безспорен начин към съществуващи принципи за обосноваване на приложимост на НК. И тук очевидно има въпроси, които трябва да бъдат обсъдени и да се решат при необходимост по законодателен път. Следователно и при корабите следва да се определи, дали и кога конфликтът между юрисдикциите на двете държави трябва да се изключи чрез отказ от прилагане на НК на една от тях и кога конфликтът между юрисдикциите им следва да бъде запазен и да се търсят възможности само за преодоляването му чрез предоставяне единствено

на компетентност за разследване и наказване на отделни престъпления по реда на чл. 479 или чл. 480 НПК.

Проблемът изглежда до голяма степен общ за българските самолети и кораби. Защото и отнасящата се до самолетите Токийска конвенция, и отнасящата се до корабите Конвенция по морско право обосновават приложимост на нашия НК преди всичко и най-вече съобразно териториалния принцип. Но само Конвенцията по морско право е в сила за България, поради това териториалният принцип е по-безспорен и в крайна сметка – по-силно застъпен при корабите ни. Налага се на тази основа заключението, че при действие на чужд НК по отношение на български кораб отказите да се прилага нашият НК следва да бъдат твърде ограничени, ако изобщо се допуснат.

5. Може все пак да се обобщи, че както при самолетите, така също и при корабите под български флаг засегнатата чужда държава се очаква да приложи своя наказателен закон за извършеното на техния борд престъпление. Няма обаче яснота дали и кога НК на Р. България следва също да бъде приложен и кога той трябва да отстъпи на наказателния закон на засегнатата държава, за да се избегне ненужна и нежелана конкуренция с нейната наказателна юрисдикция.

Смятам, че при решаването на този въпрос трябва да се има предвид на първо място обстоятелството, че когато корабите и самолетите на една държава се намират в чужда акватория или чуждо въздушно пространство, те обикновено са прекалено отдалечени от нея, за да може съдебните ѝ органи да разследват и наказват ефективно престъпленията, извършени на техния борд. Затова държавата, в чието въздушно пространство или акватория те са се намирали по време на извършване на престъплението, може да се окаже далеч по-успешна в разследването и наказването му. Прилагането на НК на държавата, под чийто флаг е корабът или самолетът, може да е не само излишно, но и да затрудни нейните власти в оказването на правно съдействие на другата държава.

На второ място, в името на правната сигурност е по-подходящо случаите, когато се отстъпва юрисдикция в полза на друга държава, да бъдат правно уредени, за да са установими по законосъобразност от компетентните власти. Не бива

¹⁴ Така България защитава собствените си интереси посредством чл. 9, ал. 2 от Кодекса за търговско мореплаване: „За вреди и загуби, причинени от неправомерно увреждане от кораб във вътрешните морски води, в териториалното море и във вътрешните водни пътища на Република България, се прилага българското законодателство“.

¹⁵ Вж. още **Кандиларов, П.** За знамето на кораба. – В: сп. „Адвокатски преглед“, 2011, № 1, с. 12–13.

отказът от образуване на наказателни производства, дори за престъпления, извършени на борда на кораб или самолет, да бъде въпрос на преценка. Защото трудно може да се приеме действието на НК да се определя по целесъобразност.

Също така за постигане на по-добра международна координация и ефективност случаите на отстъпване на наказателна юрисдикция не следва да бъдат установявани и регулирани едностранно от държавите. Тези случаи трябва да се уреждат с международни споразумения, които да улесняват и правното сътрудничество между заинтересованите държави. С оглед на това неприлагането и на българския НК в полза на друга държава трябва да става на базата на международно споразумение с нея. Сключването на такова споразумение би се обуславяло наред с другото от това, че НК на другата държава-съдоговорител ще се оказва приложим. В противен случай, ако не е сигурно прилагането на наказателния закон на поне едната договаряща страна – в случая на чуждия, споразумението би било неуместно и няма да бъде сключено.

При изработване на българската позиция за международните споразумения относно откази от прилагане на собствен НК трябва винаги да се има предвид, че териториалният принцип е застъпен по-силно при корабите и има по-голяма юридическа значимост и сила от другите. Той е безусловен, отнасяйки се до всички престъпления; при него чл. 480 НПК – за отстъпване на наказателното производство на друга държава, не се прилага, тъй като престъплението е извършено на нейна територия¹⁶; този принцип изключва експортната (пасивната) екстрадиция – лицата не се предават заради престъпления, извършени на територията на замолената държава¹⁷.

На трето място, нужно е да се държи сметка и за това, че хипотезите, в които една държава отстъпва на друга приложимостта на своя НК, могат да са разнообразни и да имат твърде различни правни уредби, предвидени в международните споразумения. Това в най-голяма степен

се отнася до евентуалните откази заради приложимост на НК на друга страна съобразно териториалния ѝ принцип – заради това, че престъплението, извършено в нейното въздушно пространство или акватория, като ѝ е причинило общественоопасни последици.

Посочи се, че такава приложимост съобразно териториалния принцип е предвидена както в Конвенцията по морско право, така също и в Токийската конвенция. Възможните решения са много и разнообразни. Дължат се на това, че самото понятие „общественоопасни последици“ може да бъде използвано по различни начини – без оглед на това дали престъплението изобщо има визиращи престъпен резултат в своя състав, които последиците да осъществят, дали, ако има, последиците се свеждат само до онези, които го осъществяват, или се отчита всяко неблагоприятно въздействие (засягане или застрашаване), произтичащо от извършеното престъпление; дали е достатъчно настъпването само на една общественоопасна последица или е необходимо да настъпи съществена част от общественоопасни последици и пр. Затова много и твърде различни могат да бъдат международните правила, които изключват прилагането на НК по отношение на собствени кораби и самолети в полза на други държави.

След като международните споразумения за откази от приложимост на нашия НК по отношение на българските кораби и самолети бъдат сключени, те трябва да влязат в сила за България, като се обнародват съобразно чл. 5, ал. 4 от Конституцията. След това съдържащите се в тях правила, засягайки наказателноправна материя, подлежат на възпроизвеждане във вътрешното ни право – виж и Решение 7 по Конст. дело № 6 от 1992 г. Възпроизвеждащият ги законов текст трябва да е годен да обхване всички възможни международни правила, които изключват прилагането на нашия НК по отношение на българските кораби и самолети. Необходимостта от възпроизвеждане на въпросните международни пра-

¹⁶ По това чл. 480 НПК се различава от сходния чл. 30 на Европейската конвенция за трансфер на производства по наказателни дела (ДВ, бр. 104 от 2004 г.), който не изисква престъплението да е било извършено в другата държава. И в двата случая обаче се касае само за отстъпване на компетентност за разследване и наказване, а не за изключване приложимостта на каквото и да е български закон. Обратнo, Вж. **Клисурска, Б.** Разследване на престъпления, извършени от чужденци, С., 2016, с. 45.

¹⁷ Най-вече затова, защото задължително се налага наказание за извършеното престъпление или поне се образува наказателно производство – типични основания да се откаже екстрадиране. В някои държави пречка за екстрадиция се явява самият факт, че престъплението е извършено на тяхна територия: чл. 8 (1) от косовския Закон за международното правно сътрудничество и чл. 32.1, б. „а“ от португалския закон за такова сътрудничество. Още **Бойцов, А.** Выдача преступников, Санкт-Петербург, 2004, с. 635.

вила във вътрешното право по подходящ начин важи, разбира се, и за всички други държави.

Отчитайки тази необходимост, редица европейски държави са предвидили в разпоредбата от своя НК за корабите и самолетите едно бланкетно изключение. То придава вътрешноправна юридическа сила на всички възможни международни правила за неприлагане на своя НК по отношение на собствените кораби и самолети. Заради бланкетния си характер текстът на изключението може да обхване без вътрешна диференциация всякакви такива международни правила. Различията между тях поначало не се отчитат и нямат значение.

Такова бланкетно изключение се съдържа, например в чл. 5, предл. II от полския НК. Според тази разпоредба полското наказателно право се прилага спрямо онзи, който извърши противоправно деяние на полски кораб или самолет освен ако споразумение, по което Р. Полша е страна, предвижда друго¹⁸. Следователно налице ли е такова споразумение, полският НК изобщо не се прилага и Полша няма наказателна юрисдикция над престъплението. Този законов текст е интересен с това, че се явява средство за изначално предотвратяване на възможните конфликти между различни наказателни юрисдикции, а не само за последващото им преодоляване¹⁹.

6. Посочи се, че отказът от прилагане на българския НК в полза на чужда държава трябва да става на базата на международно споразумение, за да е сигурно, че поне нейният НК ще се окаже приложим за кръга престъпления предмет на споразумението. В противен случай, ако НК на другата държава не е приложим, България не трябва да изключва приложимостта на своя за тези престъпления. Защото изключване на неговата приложимост не би ползвало дори другата държава. Тъкмо обратното – би лишило тази държава, както и всяка трета държава, от възможността да получи от България т.нар. „спомогателна“ или още „допълнителна юрисдикция“ над

определено престъпление, предвидена напр. в чл. 2 от Европейската конвенция за трансфер на производства по наказателни дела (ДВ, бр. 104 от 2004 г.)²⁰. Тук по-скоро става дума само за компетентност – за породена ад хок възможност НК на другата държава да се приложи по изключение за едно отделно престъпление, а не за всички престъпления от същия вид.

Спомагателна компетентност възниква, когато замолена страна приеме дело за такова престъпление, за което собственият ѝ НК е неприложим²¹. В тези случаи, за да стане той приложим, макар само за престъплението по приетото дело, необходимо и достатъчно е за него да се е прилагал НК на молещата (изпращащата) страна, каквато може да бъде и България в частност. Така, прехвърляйки делото, молещата (изпращащата) страна отдава на замолената (приемащата) онази част от своята юрисдикция, която се отнася до престъплението по делото, а именно – компетенцията да води дело за това индивидуално престъпление. Стига се въщност до една спомогателна приложимост на НК на приелата делото държава.

Член 2 от конвенцията обоснова тази спомогателна приложимост най-често при трансфер на такива значими дела, които най-вероятно биха могли да приключат успешно само в замолената страна, макар собственият ѝ НК да е поначало неприложим – намиращият се там деец е станал неин гражданин след престъплението, заради което тя не може да го екстрадира, самото престъпление не е било извършено на нейна територия, нито е засегнало нейни или на неин гражданин интереси. При това положение, ако молещата страна, вкл. България, се лиши от наказателна юрисдикция, а оттук – и от възможността да я предостави в частта за престъплението на замолената (под формата на спомогателна компетентност за него), тогава делото за това престъпление независимо колко сериозно е то вероятно няма да може да приключи успешно.

¹⁸ В такъв смисъл е и например чл. 5.2 от гръцкия НК: „Гръцките кораби и самолети се смятат за гръцка територия, където и да се намират, освен ако в съответствие с международното право по отношение на тях не се прилага чужд закон“. Подобен е текстът още на чл. 4 (2), изр. II от италианския НК, § (секция) 3 от латвийския НК, на чл. 11 (5)(ii) от молдовския НК, на чл. 11 (3) от руския НК, на глава втора, § 7 от шведския НК и други.

¹⁹ Виж още чл. 47 от Конвенцията на ООН срещу корупцията (ДВ, бр. 89 от 2006 г.) и чл.чл. 479 и 480 от българския НПК като правни средства за преодоляване на такива конфликти.

²⁰ В официалния обяснителен доклад към Европейската конвенция за трансфер на производства по наказателни дела (с. 14) тази юрисдикция се определя като „субсидиарна“: <https://www.coe.int/en/web/conventions/search-on-treaties/-/conventions/treaty/073>

²¹ По-подробно MODUSOPERANDI. Международно правно сътрудничество по наказателни дела (автор – С. Петров), С. , 2010, с. 404–405.

Наличието на собствена юрисдикция позволява на България не само да предоставя на други държави, без юрисдикция за престъплението, спомагателна компетентност за него при условията на чл. 2 от посочената конвенция. Собствената юрисдикция дава също така възможност на България да облагодетелства държави с конкурираща юрисдикция за престъплението. Тя може да се самоограничи в тяхна полза, като им прехвърли или отстъпи своята индивидуална компетентност за наказателно преследване и съдене на дееца – съответно чл. 3 от споменатата конвенция във вр. с чл. 479 НПК²² и чл. 30 от същата конвенция във вр. с чл. 480 НПК²³.

България може не само да предоставя спомагателна компетентност. Тя и на свой ред може да се сдобива с такава компетентност, щом собственият ѝ НК се оказва неприложим за престъплението по приетото наказателно дело. Иначе българските власти се оказват безсилни. Няма ли никаква компетентност за престъплението по изпратеното им дело, то наред с всичко друго техните следствени/съдебни поръчки за него до други държави, не биха били изпълнявани. Мотивът за отказ ще се заключава в това, че поръчките нямат нужното предназначение – да са в интерес на правосъдието. Защото не може да става дума за правосъдие от страна на България, щом нейният НК е неприложим, включително при условията на спомагателна компетентност.

Несъмнено е, че България също има нужда от възможността да се сдобива със спомагателна компетентност. Тя обаче има определен проблем с нея. Проблемът ѝ се заключава главно в това, че трудно може да се открие текст в нашия НК, който да обоснове пораждането на тази компетентност за България. Опит да реша проблема правя по-нататък – при разглеждане на чл. 6 (2) НК.

7. Има и друг проблем, свързан с прилагането на българския НК по отношение на кораби и самолети, който също трябва да бъде решен по законодателен път. Според чл. 105 от Конвенцията на ООН по морско право, „всяка държава може в открито море или във всяко друго място,

което не е под юрисдикцията на нито една държава, да завземе пиратски кораб или въздухоплавателно средство или кораб или въздухоплавателно средство, завзето чрез пиратски действия и намиращо се под контрола на пиратите, да задържи намиращите се на борда му лица и да завладее намиращото се на борда му имущество. Съдебните органи на държавата, която е извършила завземането, могат да решат какви наказания да се наложат и могат също така да определят какви действия трябва да се предприемат по отношение на корабите, въздухоплавателните средства или имуществото...“.

Проблемът за приложимостта на нашия НК се отнася тук до престъпления, несвързани с България, в т.ч. с нейни граждани. Престъпленията се извършват от чужденци извън борда и незасягащи български кораби или самолети. Цитираният чл. 105 изисква от всяка залавяща държава, вкл. България, да прилага за тях своя НК.

Този член се основава очевидно на принципа за приложимост на наказателния закон по местозалавяне на дееца (лат.: *jus retentionis*). Принципът е по-различен от сега съществуващите у нас: териториален, личен, реален и универсален принцип. Поради това не бива да се смесва дори с универсалния принцип по чл. 6, ал. 1 НК, който се отнася за престъпленията против мира и човечеството²⁴. Българските власти могат да прилагат своя НК за престъпления против мира и човечеството и да искат екстрадиция заради тях на всяко лице, което се намира в чужбина независимо дали то е било задържано преди това от тях, или не.

Същевременно българските власти могат да приложат своя НК и да искат на тази основа екстрадиция само на онези лица, заподозрени или наказани за пиратство, които са избягали от България, след като са били преди това задържани от нея при условията на чл. 105 от посочената конвенция. Този член следователно изисква наличието на определена връзка с държавата, чието наказателно право се прилага, а именно – представители на тази държава да са задържали субекта на престъплението.

²² При това прехвърлянето на компетентността не е окончателно и безвъзвратно. Ако приелата делото държава прояви недобросъвестност, изпратилата го държава може да възстанови своята компетентност в съответствие с чл. 21 (1) от конвенцията. По-подробно **Гиргинов, А.** Международна правна помощ по наказателни дела, С., 2012, с. 224–225.

²³ Отстъпването ѝ обаче не може да изключи приложимостта дори само на българския НПК, защото тъкмо приложимостта му дава възможност за въпросното отстъпване. Обрато **Клисурска, Б.** Цит. съч., с. 45.

²⁴ Както правят например: **Kontorovich, Eugene and Art Steven.** “An Empirical Examination of Universal Jurisdiction for Piracy” (2010). Faculty Working Papers. Paper 38, page 252: <http://scholarlycommons.law.northwestern.edu/facultyworkingpapers/38>

При същинския универсален принцип обаче няма никаква връзка с държавата, която прилага своя НК. Дори когато позоваването на този принцип изисква – за разлика от чл. 6, ал. 1 НК – да се изпълни и някакво допълнително условие, напр. деецът да не е осъден в друга държава за престъплението (виж чл. 12.3 от руския НК), то обикновено не се отнася до държавата, прилагаща наказателния си закон. Тъкмо обратното, за да стигне дотам, тази държава да ползва универсалния принцип, пак трябва деянието и деецът да не са свързани с нея. С оглед на това условието деецът да бъде установен на територията на прилагащата държава, с или без изпълняване и на никакви други условия, изключва същинския универсален принцип – поне във вида, предвиден в чл. 6, ал. 1 НК. Например трудно може да се поддържа, че този принцип е налице при отказаната екстрадиция на заловен чужденец, когато отказът обосновава приложимост на собствения НК за престъплението, заради което екстрадицията е била поискана – срв. § 7 (2), т. 2 от германския НК и чл. 9 (2) от сръбския НК.

8. Като че българският НК може да се окаже приложим за престъпленията на заловени пирати съгласно чл. 105 от Конвенцията на ООН по морско право, ако се ползва изглеждащата като бланкетна ал. 2 на чл. 6 от НК: *„Наказателният кодекс се прилага и за други престъпления (извън тези против мира и човечеството – б.а.), извършени от чужденци в чужбина, когато това е предвидено в международно съглашение, в което участва Република България“*. Аргументът е, че тази алинея 2 обосновава приложимостта на НК за всякакви други такива престъпления, предвидени в международни съглашения с наше участие, при което пиратството не прави изключение²⁵.

Все пак нужно е да се има предвид, че за разлика от разгледания вече чл. 5, II от полския НК и другите такива бланкетни норми, посочени в бел. 18 под линия, текстът на чл. 6, ал. 2 няма предназначение да изключва приложимостта на НК. Той е с обратното предназначение. Този текст би могъл да се запълва (допълва) от неблагоприятни за дееца правила, обосноваващи при-

ложимост на НК, а отгук – и наказателна отговорност на дееца за някое от обхванатите престъпления. С оглед на това неговата неконкретизираност би била неприемлива и може да бъде отхвърлена по-лесно като противоречаща на наложилото се разбиране, че международноправните норми с материалноправно значение, особено тези, които обосновават наказателна отговорност, нямат пряка приложимост. Защото те са адресирани към законодателя, който във всеки отделен случай трябва да ги изпълни, като ги пресъздаде смислово в национални наказателноправни разпоредби²⁶.

Същественният проблем с чл. 6, ал. 2 НК обаче се заключава в това, че тази разпоредба няма собствено съдържание. С нея не се е целяло да се внесе нещо ново. Замислена е единствено като демонстрация „на поетите от българската държава международни ангажименти и на нейната политика за поставяне на вътрешното ѝ право в защита на интересите на международното общуване“²⁷. Понеже не е било предвидено да има каквото и да е собствено съдържание, чл. 6, ал. 2 НК не може да бъде запълван в частност и с никакви правила от международни споразумения, особено с такива, които обосновават наказателна отговорност. За предпочитане е следователно НК да съдържа такива бланкетни разпоредби за запълване с въпросните международни правила, които са по-конкретизирани и са с неоспоримо съдържание. По-подходящо и сигурно е всяка от тях да се отнася, по подобие на чл. 6 (2) НК, до определен вид престъпления. Те няма да са толкова много, че да затруднят законодателя. Това решение изглежда по-издържано от ползването на чл. 6 (2) НК в сегашния му вид.

Ще посоча за пълнота и това, че заради липса на свое собствено съдържание чл. 6, ал. 2 НК не може да обоснове дори само спомагателната му приложимост по разгледания чл. 2 на Европейската конвенция за трансфер на производства по наказателни дела – приетото чуждо дело е за престъпление, за което обаче НК на Р. България като замолена страна е поначало неприложим. Ето защо би било по-разумно и случаите на спомагателна приложимост да се уреждат поотделно и изрично в закона. За целта е под-

²⁵ Срв. **Стойнов, А.** Наказателно право, обща част, С., 1999, с. 106.

²⁶ В този общ смисъл е и Реш. 7 по Конст. дело № 6 от 1992 г. Пряка приложимост имат международните норми за човешките права и за международното правно сътрудничество, при това главно в континентално-европейските държави, вкл. България. В англо-саксонските и тези норми е нужно да се трансформират в национални чрез „законодателство, придаващо сила“ [англ.: enabling legislation]. Вж. и **Гиргинов, А.** Международна..., с. 29.

²⁷ Вж. **Ненов, И.** Цит. съч., с. 133–134.

ходящо да се реципира § 4а, ал. 1 НК на Нидерландия. Тази алинея 1 предвижда, че националният ѝ НК се прилага задължително към всяко лице, чието наказателно преследване е било прехвърлено от друга държава въз основа на споразумение, което предоставя такава компетентност.

9. Прилагането на българския НК за определено престъпление има последици и в областта на наказателния процес. То предполага приложимост и на НПК на Р. България за разследване и наказване на престъплението, включително зад граница. Така по искане на съдебните ни власти и на основание на чл. 8 от Втория допълнителен протокол към Европейската конвенция за взаимопомощ по наказателноправни въпроси (ДВ, бр. 94 от 2004 г.) процедури и формалности по нашия НПК може да се приложат и в чужда държава – за изпълнение на българска следствена/съдебна поръчка. Същото гласи и чл. 4.1 от Конвенцията за взаимопомощ по наказателноправни въпроси между държавите членки на Европейския съюз от 2000 г.

Следва да се отбележи, че текстът и на двете разпоредби визира само отделни процедури и формалности от закона на молещата държава. Разпоредбите нямат предвид прилагане на процесуалния закон на молещата държава като цяло, което би означавало поръчката да се изпълнява от посочените в закона ѝ органи на наказателното производство, т.е. от нейните органи. Такава правна възможност няма. Затова, когато България е молещата държава, отделните процедури и формалности по българския НПК, дори да бъдат допуснати от замолената държава, се прилагат винаги и само от изпълняващите поръчката нейни органи. Заинтересуваните наши органи не могат да изпълнят сами нищо от нея, а следователно и да приложат за изпълнението ѝ каквото и да е от правото на Р. България, в т.ч. евентуално допуснатите български процедури и формалности. Заинтересуваните български органи и/или лица могат единствено да присъстват на изпълнението на поръчката от надлежните органи на замолената държава, и то при дадено от нея съгласие по реда на чл. 4 от горепосочената Европейска конвенция (ДВ, бр. 8 от 1995 г.). И без присъствието на наши органи обаче, допуснатата ли е приложимост на български процесуални правила, те пак ще се приложат от органите на замолената държава. Следователно прилагането на българския НПК не зависи изобщо от присъствието на на-

шите органи в другата държава, а още по-малко – от някакви техни действия там. С оглед на това не може да се твърди, че предприемането на действия от наши органи зад граница е условието за извънтериториалната приложимост на НПК²⁸. Условието е прилагането му да бъде допуснато от замолената държава за отделни процедури и формалности.

Предвид на чл. 8 от Втория допълнителен протокол и тогава, когато България изпълнява чужда следствена/съдебна поръчка, приложимостта на българския НПК може да се изключи от закона на молещата държава само за отделни процедури и формалности. Изричен в този смисъл е чл. 13, ал. 2 от Закона за европейската заповед за разследване (ДВ, бр. 16 от 2018 г.) във вр. с чл. 4, ал. 3 НПК. Затова българският НПК може да бъде изключен само за процедури и формалности, но не и в частта за органа, който изпълнява поръчката. Той е винаги и само български. С оглед на това законът не бива да формулира пределите за прилагане на чуждия НПК прекалено широко или неясно. Защото такава формулировка може да бъде разбрана в смисъл, че процесуалният закон на молещата държава може да бъде изцяло приложим в България, вкл. за органа, който изпълнява нейната поръчка. Такава например е формулировката на чл. 476 (1) НПК, че „*поръчката може да се изпълни и по реда, предвиден в закона на другата държава*“. Текстът на подобни разпоредби, изключващи приложимостта на българския НПК, следва да бъде ограничен до предметното съдържание на чл. 8 от Втория доп. протокол. Прецизността очевидно налага текстът им да се сведе до позволяване приложимост само на отделни процедури и/или формалности от закона на молещата държава, а не и на онези му правила, които определят изпълняващия орган.

Молещата държава иска и получава предварително одобрението на замолената за прилагане на свои процесуални правила. Затова, след като замолената държава изпрати изпълнението на поръчката, няма никаква правна възможност молещата държава да приложи с обратна сила свои правила към него, за да преуреди стойността на вече предприети действия и събрани доказателствата. Напр. разпитът на обвиняем да не се приема поради това, че изпълняващият поръчката орган, следвайки своето право, не е конституирал формално разпитвания в това ка-

²⁸ Обратно **Павлов, С.** Наказателен процес на Народна република България, С., 1979, с. 75.

чество съгласно чл. 219 (1) НПК. Такава ретроактивна приложимост на собственото право не е възможна дори в полза на лицето, срещу което се води производството. Не намирам никъде правна норма, която да я позволява – подобно тази на чл. 8 от Втория доп. протокол.

10. Проблемът за ретроактивното изключване [по-скоро – неизключване] на приложените вече чужди правила е относим не толкова към изпълнението на следствените/съдебните поръчки, колкото към други три форми на международно правно сътрудничество. Те са трансферът на наказателни производства, признаването и изпълнението на чуждестранни присъди, и трансферът на осъдени лица (всъщност – на затворници).

Приемането на чуждо наказателно производство от българските власти съгласно чл. 478 НПК включва признаване на процесуалните действия, предприети преди това в изпращащата държава съобразно собствения ѝ закон. Затова алинея 4 на същия чл. 478 НПК придава на всяко такова действие „същата процесуална сила, с която би се ползвало, ако е извършено от български орган“. По тези съображения нито НПК, нито Европейската конвенция за трансфер на производства по наказателни дела предвижда възможност предприетото в изпращащата държава действие да бъде преоценено с обратна сила съобразно българските процесуални правила. Нещо повече приложимостта им е не само лишена от правно основание. Ако те по една или друга причина се приложат, включително от изпращащата държава по настояване на България (напр. като наше предварително условие за приемане на производството), предприетите въз основа на тях процесуални действия биха били опорочени. Порокът би бил съществен поначало заради ползването на неприложим процесуален закон.

По същия начин признаването и изпълнението на чуждестранни присъди по чл. 463 и сл. от НПК включва неминуемо признаване на чуждото наказателно дело заедно с формата на присъдата, която изпращащата държава е постановила съобразно своя закон. България, разбира се, може да не признае чуждото дело и присъда заради несъответствието им с българското право – чл. 463, т. 3 и 6 НПК. Тя обаче няма правната възможност да изисква повтаряне на делото по български образец или дори само преформатиране на присъдата, а още по-малко – възможност да я преформатира сама съобразно българското право, за да я признае и изпълни. Това важи

напълно и за случаите, когато ретроактивната приложимост на българското право би била в полза на осъдения в чужбина. Нито НПК, нито Европейската конвенция за международно признаване на присъди (ДВ, бр. 104 от 2004 г.) предвиждат правно основание за подобно възобновяване на делото и/или за подобна промяна на присъдата съобразно българския закон. Нещо повече, приложимостта на българския закон е не само лишена от правно основание. Ако той по една или друга причина бъде приложен, вкл. от изпращащата държава по настояване на България (напр. като предварително условие за положително решение от страна на българските власти), присъдата би била опорочена. Порокът и тук ще е съществен, произтичайки от ползването на неприложим процесуален закон.

11. Най-сетне, няма основание наш закон да изключва ретроактивно приложени от друга държава на нейни правила за наказание, наложено на нейна територия. Затова, ако някоя друга държава осъди български гражданин, тя изпълнява наложеното му наказание само по своето собствено право – дори тогава, когато може да трансферира впоследствие осъдения в България: за изпълнение на недоизтърпяната от него част от наказанието съгласно чл. 457 от НПК. Преди извършване на трансфера другата държава прилага неотменно своето право. Приложимостта му е окончателна и безвъзвратна. Нито НПК, нито Конвенцията за трансфер на осъдени лица (ДВ, бр. 8 от 1995 г.) съдържа норма, която да позволява ретроактивно преуреждане съобразно българското право на частта от наказанието, която е вече изтърпяна в осъдилата лицецо държава, дори това да би ползвало осъдения.

Невъзможността за такова ретроактивно преуреждане важи и за случая, когато законът на осъдилата държава не е зачел труда, положен от осъдения на лишаване от свобода, като основание да намали наложеното му наказание. Българските власти също не могат да намалят изтърпяната преди трансфера част от наказанието, прилагайки ретроактивно чл. 41 (3) от своя НК. Няма значение дали осъдилата държава е от Европейския съюз, или извън него – доводите „против“ намаляване на наказанието с обратна сила са общи. По тези съображения не може да бъде подкрепено Т.Р. 3/2016 г. на ОСНК–ВКС, което е в обратен смисъл – поне що се отнася до осъдилите държави извън ЕС. Това тълкувателно решение гласи: „*Положеният общественополезен труд от трансферируания осъден български граж-*

данин в осъдилата го държава трябва да бъде зачетен от съда за намаляване срока на наказанието...“. Така излиза, че чл. 41, ал.3 от НК изключва ретроактивно правото на осъдилата държава, без да има законова опора за това.

По-благоприятен за осъдения наказателен закон, отнасящ се до наложеното му наказание, може наистина да се приложи ретроактивно у нас за сметка на друг – от времето на осъждането. Но това става само ако законът е нов, заменя предходен български и съдържа заключителна разпоредба за своята обратна сила – чл. 14 (1) от Закона за нормативните актове и чл. 35 (1), предл. I от Указ № 883 за прилагането му. Нито едно от тези условия обаче не е налице в случая.

* * *

Необходимостта от по-съвременна и детайлна регламентация на действието на НК по място е налице. Тя налага да се следва примерът на онези немалко европейски държави, които уреждат изрично приложимостта на своите НК за престъпленията, извършени в самолетите или на корабите под техен флаг.

Българският законодател трябва при това да избягва прекомерното разпространение на НК извън пределите на Р. България. Не е нужно българските власти да се заемат винаги с дела за задгранични престъпления, ако не могат да съберат достатъчно достоверни доказателства и да ги приключат успешно. Затова, особено когато става дума за реалния и универсалния принцип (чл. 5 и чл. 6, ал. 1 НК съответно), следва да се ползва примерът на Румъния, Унгария, Финландия, Франция и други държави и наказателното производство да се образува по решение на главния прокурор или министъра на правосъдието. Разрешението следва да се обсъжда във всички случаи на задгранични престъпления, извършени при условията на чл. 5 и чл. 6, ал. 1 НК, а не само в тези по чл. 480 НПК – при действително или възможно образуване на наказателно дело в държавата по местоизвършване или в трета държава.

Отделно от това реалният принцип може да бъде ограничен, като се предвиди напр., че той има място само ако извършеното от чужденец в чужбина престъпление, засягащо интереси на България или неин гражданин, е тежко (чл. 93, т. 7 НК). Накрая, задграничната приложимост на НК съобразно реалния принцип може да се сведе само до деянията, които са престъпления и в държавата по местоизвършването им – напр. § 3 (2)(aa) от унгарския НК и член 15 (1) от хърватския НК. Щом деецът не е български гражданин,

той трудно може да бъде упрекнат, че намирайки се извън пределите на Р. България, не е зачел нашето право, с което няма нищо общо. Нещо повече, тъй като деецът неминуемо се ръководи от местното право, не бива да му се налага по-тежко наказание от онова, което то предвижда за престъплението, което е извършил – срв. член 111 (2) от полския НК.

Допълнителни подобрения се налагат и в чл. 6, ал. 1 НК – за да се очертае универсалният принцип като последователно субсидиарен. Не е достатъчно при това да се предвиди, че този принцип се ползва само когато предходните (по чл. чл. 3–5) не обосновават приложимост на НК. Обяснителният доклад към Европейската конвенция за трансфер на производства по наказателни дела (с. 5 и сл.) сочи, че смисълът на универсалния принцип е да гарантира търсенето на наказателна отговорност от субектите на най-тежките престъпления, каквито са тези против мира и човечеството, когато те не се наказват в държавите по местоизвършване по някаква причина: липса на криминализация на деянието, предвидена и изтекла давност, дадена амнистия, невъзможна екстрадиция на дееца в държавата по местоизвършване на престъплението.

По довод за противното другите държави не следва да се занимават, вкл. въз основа на универсалния принцип, със случаите, когато тази по местоизвършване на престъплението осъществява добросъвестно наказателно преследване за него или поне има възможност за това, понеже деецът, макар и в чужбина, се очаква да ѝ бъде предаден. Също така няма смисъл от наказателното му преследване и ако той вече е бил наказан за своето престъпление против мира и човечеството в трета държава. Затова е напълно оправдано чл. 6, ал. 1 НК да изключи от своя предметен обхват: (а) случаите, когато в държавата по местоизвършване на престъплението против мира и човечеството има за него висящо или приключило наказателно дело; (б) случаите, когато се очаква деецът да бъде екстрадиран в тази държава заради същото престъпление; (в) както и в случаите, когато е бил наказан за него в трета държава, намерила основание да приложи своя наказателен закон към него, дори присъдата ѝ да не е призната в България по реда на чл. чл. 463–470 от НПК.

БИБЛИОГРАФИЯ

Бойцов, А. Выдача преступников. Санкт-Петербург, 2004. // **Boytsov, A.** Vydacha prestupnikov. Sankt-Peterburg, 2004.

Велчев, Б. Международно наказателно право. С., 2015. // **Velchev, B.** Mezhdunarodno nakazatelno pravo. S., 2015.

Гиргинов, А. Коментар на Наказателния кодекс. Обща част, том 1, С., 1999. // **Girginov, A.** Komentar na Nakazatelnia kodeks. Obshta chast, tom 1, S., 1999.

Гиргинов, А. Международна правна помощ по наказателни дела. С., 2012. // **Girginov, A.** Mezhdunarodna pravna pomoshht po nakazatelni dela. S., 2012.

Долапчиев, Н. Наказателно право. Т. I. Обща част, С., 1936. // **Dolapchiev, N.** Nakazatelno pravo. T. I. Obshta chast, S., 1936.

Кандиларов, П. За знамето на кораба. – Адвокатски преглед, 2011, № 1. // **Kandilarov, P.** Za znameto na koraba. – Advokatski pregled, 2011, № 1.

Клисурска, Б. Разследване на престъпления, извършени от чужденци. С., 2016. // **Klisurska, B.** Razsledvane na prestaplenia, izvarsheni ot chuzhdentsi. S., 2016.

Михайлов, Д. Престъпления против сигурността на международната гражданска авиация. С., 1977. // **Mihaylov, D.** Prestaplenia protiv sigurnostta na mezhdunarodnata grazhdanska aviatsia. S., 1977.

Ненов, И. Наказателно право на НР България. Обща част, II изд, С., 1972. // **Nenov, I.** Nakazatelno pravo na NR Balcaria, Obshta chast, II izd, S., 1972.

Павлов, С. Наказателен процес на Народна Република България. С., 1979. // **Pavlov, S.** Nakazatelen protses na NR Balcaria. S., 1979.

Стойнов, А. Наказателно право, обща част, С., 1999. // **Stoynov, A.** Nakazatelno pravo, obshta chast, S., 1999

MODUSOPERANDI. Международно правно сътрудничество по наказателни дела (автор – С. Петров), С., 2010. // **MODUSOPERANDI.** Mezhdunarodno pravno satrudnichestvo po nakazatelni dela (avtor – S. Petrov), S., 2010.